

CORE098: Člověk jako kulturní druh: Základy interdisciplinárního výzkumu v humanitních vědách

Lingvistika

Mojmír Dočekal

PS 2025

- naturalizovaná lingvistika: popis gramatiky jako instinktu v mysli
- kognitivní obrat: Chomsky 1957
- experimentální obrat: 90. léta

- 3 tématické okruhy:
 1. jazyk lokalizovaný v mozku
 2. lingvistické odpovědi na staré filozofické otázky (substance vs. objekt: mass vs. count, ...)
 3. pragmatika: rozumět \approx pochopit záměru (intenci) mluvčího

Téma 1: Jazyk jako instinkt

1. biologická podstata jazyka (nature)
2. osvojení (akvizice) jazyka (nurture)
3. nenaučitelnost lidského jazyka (mimo druh homo sapiens)

Brocova a Wernickova oblast

link na Broca area v Britannice

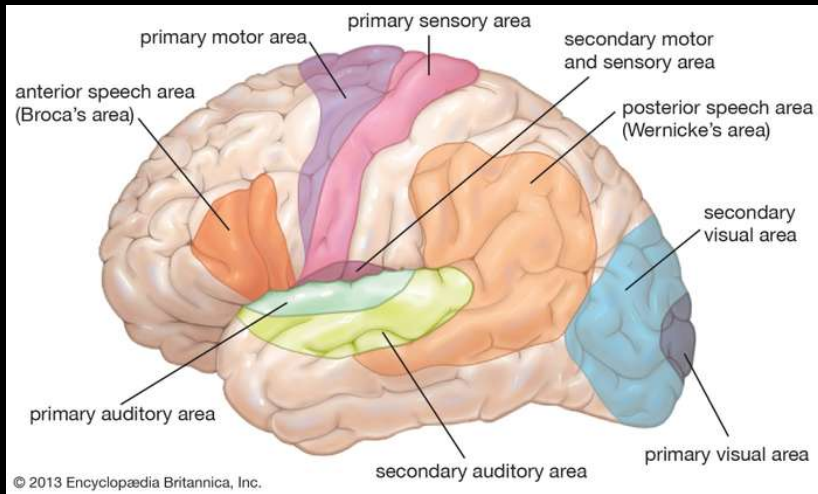

Figure 1: jazyk v mozku

Nim Chimpsky

Téma 2: substance vs. objekt v jazyce

- nepočitatelná jména vs. počitatelná jména
- intuitivně: nepočitatelná jména ... neohraničená, substance, vlastnosti
- počitatelná jména ... ohraničená, individua, objekty

- (1)
- a. voda, zlato, prach
 - b. chlapec, pes, kniha

- křížovátka jazyka (gramatika), myšlení (konceptualizace) a znalostí o světě
- přednáška: lingvistické hledisko (+ psycholingvistické experimenty)

Osnova

1. Kognitivní vs. lingvistický základ substancí/nepočitatelných jmen

Quine (1960): referenční rámec vzniká skrze jazyk -
počitatelná/nepočitatelná jména jsou založeny čistě lingvisticky

2. Nepočitatelná jména vs. počitatelná jména (lingvistika)
3. Falešná nepočitatelná jména

Experiment

- zkoušení objektů a substancí
- nová slova jako *blicket*, *stad*, *mell*, *doff*, *tannin*, *fitch*, and *tulver* (náhodně pro objekty a substance)
- ten, kdo provádí experiment: *This is my blicket*, ...
- úkol: identifikovat správný druh objektu (*Point to the blicket*)

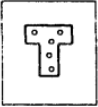

	OBJECT TRIAL		SUBSTANCE TRIAL	
NAMED STIMULUS				
TEST STIMULI				

Figure 3: Soja, Carey, and Spelke 1991

Téma 3: význam jako záměr mluvčího (intence)

- klasický příklad:

- (2)
- a. Můžeš mi prosím podat sůl?
 - b. Nemáte nějaký drobný?

- Strážci galaxie
- 23:15 (vysvětlení), 35:30, 01:09:50, 01:19:00, 1:39:00

- Grice et al. (1975): hlavním zdrojem pragmatického významu (=obohacování doslovného/ sémantického významu) je množina maxim, které řídí (jako zrušitelná defaultní pravidla) konverzaci

(3) Kvantita

- a. Učiň svůj konverzační příspěvek tak informativní, jak je potřeba.
- b. Nečiň svůj konverzační příspěvek víc informativní, než je potřeba.

(4) Kvalita

- a. Neříkej to, co pokládáš za nepravdivé.
- b. Nemluv o tom, o čem nemáš dost evidence.

- (5) Relevance
 - a. Mluv k věci.

- (6) Způsob
 - a. Vyhni se nejasnosti a dvojznačnosti.
 - b. Vyhni se nejasnosti a dvojznačnosti.

Globální implikatury

- zjednodušeno podle “standard recipe” z Sauerland (2004)
- učebnicový příklad: posílení inkluzivního významu spojky *nebo* na exkluzivní
- slyší-li posluchač (7-a), interpretuje to na základě alternativního vyjádření v (7-b), a to díky nevědomému vykonání kroků v (8)
- vyjádření logicky slabšího implikuje negaci logicky silnějšího (kvalita + relevance)

- (7)
- a. Petr si dal na večeři pizzu nebo vindaloo.
 - b. Petr si dal na večeři pizzu a vindaloo.
 - c. $(p \wedge q) \rightarrow (p \vee q)$

Čtení

Pinker, S. (2003). The language instinct: How the mind creates language. Penguin UK.

Schlenker, P., Chemla, E., Arnold, K., Lemasson, A., Ouattara, K., Keenan, S., ... & Zuberbühler, K. (2014). Monkey semantics: two 'dialects' of Campbell's monkey alarm calls. *Linguistics and Philosophy*, 37(6), 439-501.

Schlenker 2014

Appendix

Nim Chimpsky

- tento šimpanz byl speciálně připravován pro experiment, který měl dokázat nepravdivost generativní gramatiky
- znovu ASL, od začátku pečlivě monitorován, také vychováván jako lidské dítě
- kolem 4. roku se NCh naučil asi 125 znaků
- výsledek – fiasko: „his three-sign combinations do not . . . provide new information . . . Nim's most frequent two- and three—sign combinations [were] PLAY ME and PLAY ME NIM.

Kognitivní nebo lingvistický základ

- slova pro tekutiny, hmoty, kameny, ... → nepočitatelná jména
- intuitivní myšlenka: takové třídy slov denotují substance
- substance mohou být spojeny nebo rozděleny
- prototypická nepočitatelná jména

- (8)
- a. voda
 - b. těsto
 - c. zlato
 - d. písek

Dávná myšlenka: Quine (1960)

- dávná otázka:

(9) Můžeme derivovat počítatelná/nepočítatelná jména z

- (i) lingvistiky (gramatika: pluralizace, kvantifikátory)
- (ii) kognice/realita

Gricova teorie významu

- Gricova teorie významu (Grice (1957)):

(10) x znamenalo_{NP}, že p je (přibližně) ekvivalentní tomuto:

- a. mluvčí M zamýšlel vyslovením x vyvolat přesvědčení, že p v posluchači P
- b. M chtěl, aby posluchač P rozeznal jeho intenci a aby ji přijal jako důvod k přesvědčení, že p .

- (11) a. “Já jsem Groot”
 b. Válka je válka.

- tautologie nebo zjevně pravdivé výroky
- porušují maximu kvantity → reinterpretace

Grice, H Paul. 1957. "Meaning." *The Philosophical Review* 66 (3): 377–88.

Grice, H Paul, Peter Cole, Jerry Morgan, et al. 1975. "Logic and Conversation." 1975, 41–58.

Quine, Willard Van Orman. 1960. *Word and Object*. MIT press.

Sauerland, Uli. 2004. "Scalar Implicatures in Complex Sentences." *Linguistics and Philosophy* 27 (3): 367–91.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1023/B:LING.0000023378.71748.db>.